

ACADEMIC SPECTRUM

2026-yil 1-son

Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal

ISSN

3093-9089

Вухоро - 2026

ACADEMIC SPECTRUM

**Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal**

№ 1-Son 2026-yil

**Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Buxoro viloyat Axborot va Ommaviy
komunikatsiyalar boshqarmasi tomonidan 2025-yil 26-dekabrdagi
№1273056 sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan**

BOSH MUHARRIR:

Axmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li

Psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

TAHRIRIYAT KENGASHI A‘ZOLARI

Кулешов Валерий Владимирович - pedagogika fanlari doktori, professor
Rossiya Fanlar akademiyasining akademigi (Ukraina).

Andriyenko Yelena Vasilyevna - pedagogika fanlari doktori, professor
(Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Fizika, matematika, axborot va
texnologiya ta‘limi instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Romm Tatyana Aleksandrovna - pedagogika fanlari doktori, professor
(Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Tarix, gumanitar va ijtimoiy ta‘lim
instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Tadjixodjayev Zokirxo‘ja Abdusattorvich - Texnika fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharofovich - pedagogika fanlari doktori, professor (Buxoro
davlat universiteti “Pedagogika” kafedrasini mudiri).

Zaripov Lochin Rustamovich - pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
(O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy
ta‘limni rivojlantirish ilmiy-tadqiqot markazi, O‘quv-uslubiy faoliyatni
takomillashtirish boshqarma boshlig‘i).

Xamidov Akmal Amrulloevich – pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori
(PhD) (Buxoro viloyati Pedagogik mahorat markazi direktori)

Nazarov Akmal Mardonovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
(Buxoro davlat universiteti Yoshlar masalalari va ma`naviy-ma`rifiy ishlar bo‘yicha
birinchi prorektor).

Safarov Dilmurod Xalimovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
(Navoiy viloyati pedagogik mahorat markazi Akademik faoliyat bo'yicha direktor
o'rinbosari)

Rustamov Shavkat Shuhrat o‘g‘li - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent
(Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasini mudiri).

Ganjiyev Feruz Furqatovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent
(Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasini professori).

Kosimov Ubaydulla Axrorovich - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori
(PhD), dotsent (Buxoro viloyati Pedagogik mahorat markazi Pedagogika va
psixologiya, ta‘lim texnologiyalari kafedrasini mudiri)

Ismatova Dilafuz Tuymuratovna - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa
doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasini dotsenti).

Muxlisov Sodiqjon Saidjonovich - pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori
(PhD), (Buxoro davlat universiteti “Axborot tizimlari va raqamli texnologiyalar
kafedrasini dotsenti).

Tilavov Muxtor Hasan o‘g‘li - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasida dotsenti).

Mas‘ul kotib:

Dehqonboyev Shohjahon Oybek o‘g‘li – Buxoro davlat universiteti Psixologiya kafedrasida o‘qituvchisi

EDITOR-IN-CHIEF:

Akhmadov Nazirjon Rahmat o'g'li — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Valeriy Vladimirovich Kuleshov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the Russian Academy of Sciences (Ukraine).

Elena Vasilyevna Andrienko — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of Physics, Mathematics, Information and Technological Education, Novosibirsk, Russia).

Tatyana Aleksandrovna Romm — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of History, Humanities and Social Education, Novosibirsk, Russia).

Tadjixodjayev Zokirkhoja Abdusattorovich — Doctor of Technical Sciences, Professor.

Shirinboy Sharofovich Olimov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Bukhara State University, Head of the "Pedagogy" Department).

Lochin Rustamovich Zaripov — Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor (Research Center for the Development of Higher Education under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan, Head of the Department for Improvement of Educational and Methodological Activities).

Khamidov Akmal Amrulloevich — Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Director of the Bukhara Regional Center for Pedagogical Excellence.

Akmal Mardonovich Nazarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Bukhara State University, First Vice-Rector for Youth Affairs and Spiritual-Educational Work).

Dilmurod Xalimovich Safarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Navoi Regional Center for Pedagogical Excellence, Deputy Director for Academic Affairs).

Shavkat Shuhrat o'g'li Rustamov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Head of the "Psychology" Department).

Feruz Furqatovich Ganjiyev — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Professor of the "Psychology" Department).

Kosimov Ubaydulla Axrorovich — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology, Educational Technologies at the Bukhara Regional Center for Pedagogical Excellence.

Dilafruz Tuymuratovna Ismatova — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, "Psychology" Department).

ekanligini ta’kidlaydilar. Shu bilan birga, pedagogik psixologiya vositalari yordamida o’quvchilarning mustaqil fikrlash ko’nikmalari va yangi g’oyalarni ishlab chiqish qobiliyati sezilarli darajada oshadi.

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko’rsatadiki, yoshlarning kreativ va tanqidiy fikrlashini rivojlantirish murakkab va integratsiyalashgan jarayon bo’lib, u nafaqat psixologik, balki pedagogik sharoitlarni ham talab qiladi. Rus va xorijiy olimlarning nazariy ishlari, shuningdek mahalliy tadqiqotlar pedagogik psixologiyaning yoshlar intellektual rivojlanishidagi markaziy rolini tasdiqlaydi va bu sohada samarali metodik yondashuvlarni ishlab chiqish imkonini beradi. Shu tariqa, adabiyotlar tahlili yoshlarning tanqidiy va kreativ fikrlashini shakllantirishda pedagogik psixologiyaning konseptual va amaliy asoslarini chuqur anglashga xizmat qiladi.

Yoshlarning kreativ va tanqidiy fikrlashini rivojlantirish bugungi zamon ta’lim tizimining eng dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Shu jihatdan, pedagogik psixologiya nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy yondashuvlarni ham birlashtirgan muhim soha sifatida ajralib turadi. Tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, yoshlarning fikrlash jarayonlari ularning shaxsiy xususiyatlari, intellektual darajasi va ijtimoiy muhit bilan chambarchas bog’liq. Rossiyalik olim L. S. Vygotskiy ta’kidlashicha, fikrlashning rivojlanishi bolaning ijtimoiy muloqoti va o’qituvchi bilan yaqin aloqasi orqali shakllanadi. Shu nuqtai nazardan, pedagogik psixologiya yoshlarning kreativ va tanqidiy fikrlashini faollashtirishda muhim vosita hisoblanadi, chunki u ularning kognitiv jarayonlarini va shaxsiy xususiyatlarini inobatga oladi.

Kreativ fikrlash yoshlarning yangi g’oyalarni ishlab chiqish, muammolarga noodatiy yondashuvlarni topish va ijodiy yechimlar taklif qilish qobiliyatini o’z ichiga oladi. Tanqidiy fikrlash esa mavjud ma’lumotlarni tahlil qilish, xulosalar chiqarish va ongli qarorlar qabul qilishni talab qiladi. Shu jihatdan, pedagogik psixologiyaning vazifasi yoshlarni faqat bilim bilan ta’minlash emas, balki ularni mustaqil fikrlashga, xatolarni tahlil qilishga va muammolarga turlicha yondashishga o’rgatishdan iboratdir. A. A. Leontyevning faoliyat nazariyasi esa shuni ko’rsatadiki, bolaning kognitiv va ijodiy faoliyati u faoliyatga jalb qiluvchi sharoitlar bilan bevosita bog’liq. Bu esa pedagogik psixologiyaga yoshlarning ijodiy salohiyatini rag’batlantirish va mustaqil qaror qabul qilish ko’nikmalarini shakllantirishda strategik ahamiyat beradi.

Xorijiy olimlar J. Piaget va Howard Gardner ham bu masalaga katta e’tibor qaratgan. Piaget yoshlarning fikrlash rivojlanish bosqichlarini aniqlash orqali pedagogik yondashuvlarni individual xususiyatlariga moslashtirish mumkinligini ko’rsatgan bo’lsa, Gardnerning ko’p intellektlar nazariyasi yoshlarning ijodiy salohiyatini turli intellektual sohalarda rivojlantirish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, Mel Levine va Carol Dweckning tadqiqotlari yoshlarni o’sish fikri (growth mindset) orqali rag’batlantirish, xatolardan o’rganish va mustaqil fikrlashni shakllantirishda pedagogik psixologiyaning samaradorligini ochib beradi.

Muhokama. O’zbekiston sharoitida olib borilgan tadqiqotlar ham pedagogik psixologiyaning yoshlarning kreativ va tanqidiy fikrlashini rivojlantirishdagi ahamiyatini tasdiqlaydi. Masalan, E. T. Abduvaliyeva va N. Sh. Rasulova interaktiv metodlar, muammoga yo’naltirilgan mashg’ulotlar va guruh ishlarining yoshlarning mustaqil fikrlash va ijodiy salohiyatini oshirishga katta hissa qo’shishini qayd etganlar. Shu bilan birga, pedagogik psixologiya vositalari yordamida o’quvchilarning tanqidiy fikrlash ko’nikmalari mustahkamlanadi, ularning yangi g’oyalarni ishlab chiqish va baholash qobiliyati rivojlanadi.

Shuni ta’kidlash lozimki, yoshlarning kreativ va tanqidiy fikrlashini shakllantirishda metodik yondashuvlarning uyg’unligi muhimdir. Nazariy bilimlar bilan amaliy mashg’ulotlarni uyg’unlashtirish, individual va guruh ishlari orqali fikrlash jarayonini rag’batlantirish, o’quvchilarga xatolar orqali o’rganish imkoniyatini berish pedagogik psixologiyaning samaradorligini oshiradi. Shu nuqtai nazardan, yoshlarning intellektual va ijtimoiy rivojlanishi nafaqat ularning shaxsiy salohiyatini oshiradi, balki jamiyatning innovatsion va raqobatbardosh resurslarini yaratishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, muhokama shuni ko’rsatadiki, pedagogik psixologiya yoshlarning kreativ va tanqidiy fikrlashini rivojlantirishda nafaqat nazariy asos, balki amaliy vosita sifatida ham

markaziy rol o‘ynaydi. Rus va xorijiy olimlar ishlari, shuningdek mahalliy tadqiqotlar pedagogik psixologiyaning yoshlarni mustaqil, ijodiy va tanqidiy fikrlashga yo‘naltirishdagi strategik ahamiyatini yaqqol ko‘rsatadi. Shu bilan birga, pedagogik psixologiyaning integratsiyalashgan yondashuvi yoshlarning intellektual salohiyatini yanada boyitish va ularni kelajakdagi shaxsiy va ijtimoiy muvaffaqiyatga tayyorlashda muhim vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Xulosa qilib aytganda, yoshlarning kreativ va tanqidiy fikrlashini rivojlantirish bugungi zamon ta‘lim tizimining eng muhim vazifalaridan biri sifatida qaraladi. Pedagogik psixologiya bu jarayonda nafaqat nazariy asos, balki amaliy vosita sifatida muhim rol o‘ynaydi, chunki u yoshlarning psixologik xususiyatlarini, individual qiziqishlarini va kognitiv salohiyatini chuqur o‘rganadi. Kreativ fikrlash yoshlarning yangi g‘oyalar yaratish, noodatiy yechimlar taklif qilish va ijodiy jarayonlarda faol ishtirok etish qobiliyatini shakllantirsa, tanqidiy fikrlash mavjud ma‘lumotlarni tahlil qilish, xulosalar chiqarish va ongli qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Shu jihatdan, pedagogik psixologiya yoshlarni mustaqil fikrlashga, muammolarni tahlil qilishga va turlicha yondashuvlarni sinab ko‘rishga yo‘naltirishda strategik ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, rus olimlari - L. S. Vygotskiy, A. A. Leontyev, D. B. Elkonin va S. L. Rubinshtein fikrlash jarayonlarini shakllantirishda ijtimoiy muhit va faoliyatning ahamiyatini ta‘kidlagan bo‘lsa, xorijiy olimlar - J. Piaget, Howard Gardner, Mel Levine va Carol Dweck yoshlarning kognitiv, ijodiy va shaxsiy rivojlanishiga individual yondashuvning zarurligini ochib berganlar. Shu bilan birga, mahalliy tadqiqotlar interaktiv metodlar, muammoga yo‘naltirilgan mashg‘ulotlar va guruh ishlarining yoshlarning tanqidiy va kreativ fikrlash ko‘nikmalarini sezilarli darajada oshirishini ko‘rsatadi.

Xulosa. pedagogik psixologiyaning yoshlarning intellektual va ijodiy salohiyatini rivojlantirishdagi roli ikki asosiy yo‘nalishda namoyon bo‘ladi: birinchidan, yoshlarni mustaqil fikrlashga, xatolardan o‘rganishga va muammolarni turlicha yondashuvlar orqali hal qilishga yo‘naltiradi; ikkinchidan, ularni yangi g‘oyalarni yaratish va baholash jarayonida rag‘batlantiradi, bu esa ularning shaxsiy, akademik va ijtimoiy rivojlanishini ta‘minlaydi. Shu bilan birga, pedagogik psixologiya yoshlarning kreativ va tanqidiy fikrlashini shakllantirishda nazariy va amaliy metodlarni uyg‘unlashtirish orqali jamiyatning innovatsion va raqobatbardosh avlodini tayyorlashga xizmat qiladi.

Shu tariqa, yoshlarning kreativ va tanqidiy fikrlashini rivojlantirishda pedagogik psixologiyaning integratsiyalashgan yondashuvi nafaqat ta‘lim jarayonining sifatini oshiradi, balki kelajakdagi shaxsiy va ijtimoiy muvaffaqiyatning poydevorini mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adbiyotlar ro‘yxati.

1. Vygotsky, L. S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes.*- Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. - 159 pp.(Lev Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasi, fikrlash va o‘rganish jarayonlari bo‘yicha klassik manba)
2. Piaget, Jean. *The Development of Thought: Equilibration of Cognitive Structures.*- New York: Viking Press, 1977. - 245 pp.(Piaget kognitiv rivojlanish va abstrakt fikrlash bo‘yicha asosiy ishlari)
3. Gardner, Howard. *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences.*- New York: Basic Books, 1983. - 352 pp.(Ko‘p intellekt nazariyasi va ijodiy salohiyatni tushunishga oid asosiy manba)
4. Dewey, John. *Experience and Education.*- New York: Collier Books, 1938. - 91 pp.(Tajriba asosida o‘qitish, tanqidiy fikrlashni oshirish bo‘yicha pedagogik klassika)
5. Osborn, Alex Faickney. *Applied Imagination: Principles and Procedures of Creative Problem-Solving.*- New York: Charles Scribner’s Sons, 1953. - 234 pp.(Ijodiy yechimlar va brainstorming metodologiyasi bo‘yicha nazariy asos)

6. Konnikova, Maria. *Mastermind: How to Think Like Sherlock Holmes*. - New York: Viking, 2013. - 276 pp. (Tanqidiy fikrlash, mantiqiy tahlil va ongli qaror qabul qilish bo'yicha amaliy qo'llanma)

7. Zimmerman, B. J., & Schunk, D. H. (Eds.) *Educational Psychology: A Century of Contributions*. - Mahwah, NJ: Erlbaum, 2003. - 624 pp. (Ta'lim psixologiyasining tarixi va zamonaviy yondashuvlari haqida tahliliy yig'ma)

Bobojonova Dilnura Husniddin qizi
Buxoro davlat universiteti talabasi

DEZADAPTATSIYALASHGAN O‘SMIRLARDA ADAPTATSIYA JARAYONI RIVOJLANISHINING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

Annotatsiya. Mazkur maqolada dezadaptatsiyalashgan o‘smirlarda adaptatsiya jarayonining rivojlanishida muhim o‘rin tutuvchi ijtimoiy-psixologik mexanizmlar ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. O‘smirlik davri shaxs rivojlanishining murakkab va ziddiyatli bosqichi bo‘lib, bu davrda ijtimoiy muhitga moslashishda qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin. Dezadaptatsiya holati o‘smirlarning xulq-atvori, hissiy holati, muloqot ko‘nikmalari va ijtimoiy rollarni o‘zlashtirishida muammolar bilan namoyon bo‘ladi. Maqolada adaptatsiya jarayoniga ta‘sir etuvchi asosiy omillar - oila muhiti, tengdoshlar bilan munosabatlar, ta‘lim muassasasi sharoiti hamda individual psixologik xususiyatlar yoritilgan. Shuningdek, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, muloqot kompetensiyasi, o‘z-o‘zini anglash va emotsional barqarorlik kabi mexanizmlarning adaptatsiyadagi roli ochib berilgan. Tadqiqot natijalari dezadaptatsiyalashgan o‘smirlar bilan ishlashda psixologik xizmatni takomillashtirish, profilaktik va korreksion dasturlarni ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: dezadaptatsiya, o‘smirlik davri, adaptatsiya, ijtimoiy-psixologik mexanizmlar, ijtimoiy muhit, psixologik qo‘llab-quvvatlash

Аннотация. В данной статье рассматриваются социально-психологические механизмы развития процесса адаптации у дезадаптированных подростков. Подростковый возраст является одним из наиболее сложных этапов развития личности, характеризующимся интенсивными психологическими и социальными изменениями. В этот период у некоторых подростков возникают трудности адаптации к социальной среде, что проявляется в нарушениях поведения, эмоциональной нестабильности, проблемах общения и снижении социальной активности. В статье анализируются основные факторы, влияющие на процесс адаптации дезадаптированных подростков, такие как семейные отношения, взаимодействие со сверстниками, условия образовательной среды и индивидуальные психологические особенности. Особое внимание уделяется роли социально-психологических механизмов, включая социальную поддержку, развитие коммуникативных навыков, формирование позитивной самооценки и эмоциональной устойчивости. Отмечается значимость комплексного психологического сопровождения в процессе социальной адаптации подростков. Результаты исследования могут быть использованы в практике работы школьных психологов, социальных педагогов и специалистов, занимающихся профилактикой и коррекцией дезадаптивного поведения у подростков.

Ключевые слова: дезадаптация, подростковый возраст, адаптация, социально-психологические механизмы, социальная среда, психологическая поддержка

Annotation. This article examines the social and psychological mechanisms underlying the development of the adaptation process in maladjusted adolescents. Adolescence is a critical and challenging stage of personality development, marked by significant psychological, emotional, and social changes. During this period, some adolescents experience difficulties in adapting to their social environment, which can result in behavioral problems, emotional instability, impaired communication skills, and reduced social functioning. The article analyzes key factors influencing the adaptation process of maladjusted adolescents, including family relationships, peer interactions, educational environment, and individual psychological characteristics. Special attention is given to the role of social-psychological mechanisms such as social support, communication competence, self-awareness, self-esteem development, and emotional resilience. The study emphasizes the importance of comprehensive psychological support and targeted intervention programs aimed at facilitating successful social adaptation. The findings of the

research may be useful for psychologists, educators, and social workers involved in preventive and corrective work with adolescents experiencing social maladjustment.

Key words: *maladjustment, adolescence, adaptation, social-psychological mechanisms, social environment, psychological support*

Kirish. Hozirgi globallashuv va ijtimoiy munosabatlarning jadallashuvi sharoitida shaxsning jamiyatga muvaffaqiyatli moslashuvi muhim ijtimoiy-psixologik muammolardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ayniqsa, o‘smirlik davri shaxs rivojlanishining eng murakkab va mas’uliyatli bosqichlaridan biri bo‘lib, bu davrda biologik yetilish bilan bir qatorda ijtimoiy rollarni o‘zlashtirish, mustaqil fikrlash, o‘z-o‘zini anglash va atrof-muhit bilan o‘zaro munosabatlarni shakllantirish jarayoni jadallashadi. Mazkur jarayonlarning muvozanatsiz kechishi esa o‘smir shaxsida dezadaptatsiya holatlarining yuzaga kelishiga sabab bo‘lishi mumkin.

Dezadaptatsiyalashgan o‘smirlar jamiyat talablariga moslashishda qiyinchilikka duch keladi, bu esa ularning xulq-atvori, emotsional holati, muloqot jarayoni hamda ijtimoiy faolligida salbiy namoyon bo‘ladi. Bunday holatlar ko‘pincha o‘smirning oila a‘zolari, tengdoshlari va ta‘lim muassasasi bilan bo‘lgan munosabatlarida nizolar, tushunmovchiliklar va ijtimoiy chekinish bilan kechadi. Natijada, shaxs rivojlanishida barqaror bo‘lmagan xulq shakllari, agressivlik, xavotir, past o‘z-o‘zini baholash va ijtimoiy begonalashuv kuchayadi.

Shu bois, dezadaptatsiyalashgan o‘smirlarda adaptatsiya jarayonining rivojlanish mexanizmlarini o‘rganish zamonaviy psixologiya fanining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, mazkur jarayonning ijtimoiy-psixologik mexanizmlarini aniqlash o‘smirlarning jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvini ta‘minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ijtimoiy muhitning ta‘siri, shaxslararo munosabatlar, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tizimi, kommunikativ kompetensiya hamda emotsional barqarorlik kabi omillar adaptatsiya jarayonining samaradorligini belgilovchi asosiy mexanizmlar sifatida namoyon bo‘ladi.

Dezadaptatsiya holatlarini erta aniqlash va ularni bartaraf etishga qaratilgan psixologik yondashuvlar nafaqat o‘smir shaxsining sog‘lom rivojlanishini, balki jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlashga ham xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, dezadaptatsiyalashgan o‘smirlarda adaptatsiya jarayonining ijtimoiy-psixologik mexanizmlarini chuqur o‘rganish ham nazariy, ham amaliy jihatdan muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Adabiyotlar tahlili. Dezadaptatsiyalashgan o‘smirlarda adaptatsiya jarayonining ijtimoiy-psixologik mexanizmlarini o‘rganish masalasi psixologiya fanida uzoq yillardan buyon dolzarb ilmiy muammolardan biri sifatida qaralib kelinmoqda. Ushbu yo‘nalishda olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘smirlik davrida yuzaga keladigan dezadaptatsiya holatlari shaxsning individual psixologik xususiyatlari bilan bir qatorda, uning ijtimoiy muhit bilan o‘zaro munosabatlari tizimi orqali shakllanadi. Shu sababli, mazkur muammoni yoritishda ijtimoiy-psixologik yondashuv yetakchi o‘rin egallaydi.

Rus psixologiya maktabi vakillari tomonidan adaptatsiya va dezadaptatsiya muammolari chuqur nazariy asoslangan. Xususan, L. S. Vygotskiy shaxs rivojlanishini ijtimoiy muhit bilan uzviy bog‘liq jarayon sifatida talqin qilib, o‘smirlik davrida ijtimoiy vaziyatning o‘zgarishi shaxs moslashuviga bevosita ta‘sir ko‘rsatishini ta‘kidlaydi. Uning fikricha, o‘smirning ijtimoiy tajribani o‘zlashtira olmasligi dezadaptatsiyaning muhim manbalaridan biridir. A. N. Leontev faoliyat nazariyasi doirasida adaptatsiya jarayonini shaxs faoliyatining mazmuni va motivatsion tizimi bilan bog‘lab izohlaydi. Olim adaptatsiyaning muvaffaqiyati o‘smirning yetakchi faoliyati va ijtimoiy ehtiyojlarining qondirilish darajasiga bog‘liq ekanini asoslab beradi.

Shuningdek, B. G. Ananyev shaxsni biopsixososial tizim sifatida ko‘rib, adaptatsiya jarayonida individual-psixologik va ijtimoiy omillarning o‘zaro ta‘sirini alohida ta‘kidlaydi. Uning tadqiqotlarida emotsional barqarorlik va shaxslararo munosabatlarning sifati o‘smirlarning ijtimoiy moslashuv darajasini belgilovchi asosiy ko‘rsatkichlar sifatida qayd etiladi. A. A. Rean esa dezadaptatsiyani shaxs va ijtimoiy muhit o‘rtasidagi nomuvofiqlik natijasi sifatida talqin qilib,

Nutq texnikasining ta'lim samaradorligiga ta'siri tarbiyaviy jihatdan ham namoyon bo'ladi. O'qituvchining madaniyatli, muloyim va hurmatga asoslangan nutqi o'quvchilarda ijobiy psixologik muhitni shakllantiradi. Bu esa o'quvchilarning o'z fikrini erkin bayon etishiga, xatodan qo'rqmasdan faol qatnashishiga sharoit yaratadi. Aksincha, qo'pol yoki noaniq nutq o'quvchilarda ishonchsizlik va darsga bo'lgan salbiy munosabatni keltirib chiqarishi mumkin. Shu bois nutq texnikasi o'qituvchining pedagogik odobi va muloqot madaniyati bilan chambarchas bog'liqdir.

Shuningdek, pedagogik jarayonda nutq texnikasi bilimlarni tizimli va mantiqiy yetkazish imkonini beradi. O'qituvchi fikrni izchil bayon etib, tushunchalar o'rtasidagi bog'liqlikni aniq ko'rsata olsa, o'quvchilarda yaxlit tasavvur shakllanadi. Bu esa bilimlarning mustahkamlanishiga va ularni amaliyotda qo'llash ko'nikmasining rivojlanishiga olib keladi. Nutq texnikasi rivojlangan o'qituvchi murakkab mavzularni ham sodda va tushunarli shaklda izohlab bera oladi, bu esa ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Xulosa qilib aytganda, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta'lim samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. O'qituvchining nutqiy mahorati o'quvchilarning bilimni o'zlashtirish darajasi, darsga bo'lgan qiziqishi va umumiy ta'lim natijalariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli pedagoglarning nutq texnikasini doimiy ravishda rivojlantirib borish ta'lim sifatini oshirishning muhim sharti hisoblanadi. Pedagogik jarayonda nutq texnikasining ta'lim samaradorligiga ta'siri chuqur psixologik va didaktik asoslarga ega bo'lib, u ta'lim jarayonining barcha bosqichlarida o'z ifodasini topadi. O'qituvchining nutqi orqali bilimlar yetkaziladi, munosabatlar shakllanadi va tarbiyaviy ta'sir amalga oshiriladi. Shu sababli nutq texnikasi pedagog faoliyatining ajralmas tarkibiy qismi sifatida qaraladi. O'qituvchining ovoz imkoniyatlaridan to'g'ri foydalanishi, nutq sur'atini dars mazmuniga mos ravishda boshqarishi va so'zlarni aniq talaffuz qilishi o'quvchilarning eshitish va idrok etish jarayonini yengillashtiradi hamda bilimlarni ongli o'zlashtirishga yordam beradi.

Pedagogik jarayonda nutq texnikasi o'quvchilarning diqqatini jamlash va uni uzoq vaqt davomida saqlab turishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ifodali va jonli nutq darsni qiziqarli jarayonga aylantiradi, o'quvchilarda mavzuga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi. O'qituvchining intonatsiya va urg'ulardan o'rinli foydalanishi muhim tushunchalar va asosiy g'oyalarni ajratib ko'rsatishga xizmat qiladi. Natijada o'quvchilar dars mazmunini yaxshiroq tushunadilar va eslab qoladilar. Bu holat ta'lim samaradorligining oshishida muhim omil hisoblanadi.

Nutq texnikasining samarali bo'lishi pedagogik muloqot sifatini ham belgilaydi. O'qituvchining ochiq, muloyim va ishonchli nutqi o'quvchilar bilan o'zaro hurmatga asoslangan munosabatni shakllantiradi. Bunday muhitda o'quvchilar savol berishdan, fikr bildirishdan tortinmaydilar, bu esa dars jarayonida faol ishtirokni ta'minlaydi. O'quvchilarning nutqiy faolligi oshgani sari ularning tafakkuri rivojlanadi, bilimlarni mustaqil o'zlashtirish ko'nikmalari shakllanadi. Shu jihatdan nutq texnikasi faqat o'qituvchi nutqiga emas, balki o'quvchilarning ham nutqiy rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Pedagogik jarayonda nutq texnikasi tarbiyaviy samaradorlikni oshirishda ham muhim o'rin tutadi. O'qituvchining so'z orqali beradigan bahosi, rag'batlantiruvchi yoki tanqidiy fikrlari o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchi va o'qishga bo'lgan munosabatiga bevosita ta'sir etadi. Madaniyatli va odobli nutq o'quvchilarda nutqiy etika, hurmat va muomala madaniyatini shakllantiradi. Bu esa ta'lim jarayonining nafaqat bilim berish, balki tarbiyaviy maqsadlariga ham xizmat qiladi.

Umuman olganda, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta'lim samaradorligini ta'minlovchi muhim pedagogik shartlardan biridir. O'qituvchining nutqiy mahorati darsning mazmunli, tushunarli va ta'sirchan bo'lishini belgilaydi. Nutq texnikasi rivojlangan pedagog o'quvchilarni bilim olishga unday oladi, ularning qiziqishini oshiradi va ta'lim jarayonining yuqori natijalarga erishishini ta'minlaydi. Shu bois nutq texnikasini takomillashtirish pedagoglarning kasbiy rivojlanishida ustuvor yo'nalishlardan biri bo'lib qolaveradi. Pedagogik jarayonda nutq texnikasining ta'lim samaradorligiga ta'siri o'qituvchining kasbiy mahorati va shaxsiy ta'sirchanligini namoyon etuvchi asosiy omillardan biri sifatida qaraladi. Ta'lim jarayonida bilim faqatgina axborot sifatida emas, balki o'qituvchining so'zi, ohangi va muloqot madaniyati orqali o'quvchi ongiga singdiriladi. Shu jihatdan nutq texnikasi o'qituvchining darsni qanday tashkil etishi, mavzuni qanday ochib berishi va o'quvchilarni qanday

ruhantira olishini belgilaydi. To‘g‘ri va ifodali nutq o‘quvchilarda ishonch uyg‘otadi, bu esa bilimlarni qabul qilish jarayonini yengillashtiradi.

Pedagogik jarayonda nutq texnikasi o‘quvchilarning idrok va tafakkur jarayonlariga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. O‘qituvchining nutqi mantiqiy va izchil bo‘lsa, o‘quvchilar tushunchalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni oson anglaydilar. Nutq sur‘atining o‘rtacha va vaziyatga mos bo‘lishi o‘quvchilarning eshitish orqali qabul qilish qobiliyatini oshiradi. O‘rinli pauzalar esa o‘quvchilarga eshitilgan axborotni tahlil qilish va xulosa chiqarish imkonini beradi. Bunday nutqiy tashkil etilgan dars o‘quvchilarning bilimni mustahkam o‘zlashtirishiga xizmat qiladi.

Nutq texnikasining ta‘lim samaradorligiga ta‘siri darsda psixologik qulay muhit yaratishda ham namoyon bo‘ladi. O‘qituvchining xotirjam, muloyim va ishonchli nutqi o‘quvchilarda xavfsizlik va qo‘llab-quvvatlanish hissini uyg‘otadi. Natijada o‘quvchilar o‘z fikrini erkin bayon etishga, savollar berishga va muhokamalarda faol qatnashishga moyil bo‘ladilar. Bu holat ta‘lim jarayonining interfaol tus olishiga va o‘quvchilarning bilish faolligi oshishiga olib keladi.

Shuningdek, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta‘limning tarbiyaviy samaradorligini ham oshiradi. O‘qituvchining nutqida namoyon bo‘ladigan hurmat, sabr-toqat va odob o‘quvchilar uchun namuna bo‘lib xizmat qiladi. So‘z orqali berilgan rag‘batlantirish o‘quvchining o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi, ehtiyotkor va o‘rinli tanqid esa uning o‘z ustida ishlashiga undaydi. Shu tarzda nutq texnikasi o‘quvchi shaxsining har tomonlama rivojlanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta‘lim samaradorligini ta‘minlovchi muhim pedagogik omil hisoblanadi. O‘qituvchining nutqiy mahorati dars mazmunini chuqur anglash, o‘quvchilarning faolligini oshirish va ta‘lim-tarbiya jarayonida yuqori natijalarga erishishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shu sababli pedagoglar nutq texnikasini doimiy ravishda takomillashtirib borishlari ta‘lim sifatini oshirishning muhim sharti bo‘lib qoladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta‘lim samaradorligini belgilovchi muhim omillardan biridir. O‘qituvchining nutqiy mahorati o‘quvchilarning bilimlarni chuqur va ongli o‘zlashtirishiga xizmat qiladi. Shu sababli bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlash jarayonida nutq texnikasini rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratish zarur. Xulosa qilib aytganda, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta‘lim samaradorligini oshiruvchi yetakchi omillardan biri hisoblanadi. O‘qituvchining ravon, aniq va ifodali nutqi o‘quvchilarning bilimni ongli o‘zlashtirishiga, dars jarayonida faol ishtirok etishiga hamda mustaqil fikrlash ko‘nikmalarining rivojlanishiga xizmat qiladi. Nutq texnikasi orqali o‘qituvchi nafaqat bilim beradi, balki o‘quvchi shaxsiga tarbiyaviy ta‘sir ko‘rsatadi, ijobiy psixologik muhitni shakllantiradi va o‘zaro muloqotni mustahkamlaydi. Shu bois bo‘lajak va amaldagi pedagoglarning nutq texnikasini doimiy ravishda rivojlantirib borish ta‘lim sifatini yuksaltirish, pedagogik mahoratni oshirish va zamonaviy ta‘lim talablariga mos, raqobatbardosh o‘qituvchi shaxsini shakllantirishning muhim sharti hisoblanadi. Xulosa o‘rnida shuni ta‘kidlash joizki, pedagogik jarayonda nutq texnikasi o‘qituvchining kasbiy faoliyatini belgilovchi asosiy mezonlardan biri hisoblanadi. O‘qituvchining so‘zlash uslubi, ovoz ohangi, nutqning mantiqiyiligi va ifodaliligi ta‘lim mazmunining o‘quvchi ongiga qay darajada samarali yetib borishini belgilaydi. Nutq texnikasi mukammal shakllangan pedagog dars jarayonini mazmunli, tushunarli va qiziqarli tashkil eta oladi, bu esa o‘quvchilarning bilimlarni puxta o‘zlashtirishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, nutq texnikasi ta‘lim jarayonida pedagogik muloqot va tarbiyaviy ta‘sirning asosiy vositasi bo‘lib xizmat qiladi. O‘qituvchining madaniyatli va ta‘sirchan nutqi o‘quvchilarda hurmat, ishonch va ijobiy munosabatni shakllantiradi. Bunday muhitda o‘quvchilar erkin fikr bildiradilar, darsda faol ishtirok etadilar va o‘rganilayotgan mavzuga qiziqishlari ortadi. Natijada ta‘lim jarayoni faqat bilim berish bilan cheklanmay, o‘quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, bo‘lajak o‘qituvchilarda nutq texnikasini rivojlantirish va pedagogik jarayonda undan samarali foydalanish ta‘lim sifatini oshirishning muhim sharti hisoblanadi. Nutqiy mahoratga ega bo‘lgan pedagog zamonaviy ta‘lim talablariga javob bera oladigan, o‘quvchi bilan samarali muloqot o‘rnata oladigan va jamiyatda o‘z o‘rniga ega bo‘lgan barkamol avlodni tarbiyalashga qodir mutaxassis sifatida shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Saidova N. Pedagogik nutq va ta'lim samaradorligi. – Toshkent, 2020.
2. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent, 2022.
3. UNESCO. Teaching Effectiveness and Communication, 2021.

MUNDARIJA:

Nazarov Akmal Mardonovich		Talabalarda kreativ va innovatsion ilmiy faoliyatning psixologik jihatlari	6
Rustamov Shuxratovich	Shavkat	Talabalarni innovatsion kompetenligini rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari	10
Ostanov Sharifovich	Shuxrat	Art-terapiya metodlari yordamida talaba-yoshlarning kreativ fikrlash va ijodiy salohiyatini rivojlantirishning psixologik asoslari	14
Axmadov Rahmat o‘g‘li	Nazirjon	O‘smirlarda konstruktiv xulq-Atvorni shakllanishining ijtimoiy psixologik omillari	19
Dehqonboyev Shohjahon Oybek o‘g‘li		Sud psixologik ekspertizasida shaxsning emotsional holatini baholash	24
Axtamova G‘ayratovna	Ferangiz	O‘smirlik davridagi destruktiv xulq-atvorni psixoprofilaktika qilish va kreativlikni faollashtirishga yo‘naltirilgan psixologik yondashuvlar	30
Ashrapov Namoz o‘g‘li	Nodirbek	O‘smirlarda kognitiv rivojlanishning ijtimoiy-psixologik determinantlari va ularning shaxsiy rivojlanishdagi o‘rni	35
Hamroyev Jasur		Talabalari o‘rtasida sun‘iy intellekt vositalari yordamida kreativ fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish	40
Axmedova Rahmat qizi	Zarina	Loyihaviy yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning fasilitatorlik faoliyatiga tayyorlash mexanizmini takomillashtirish	44
Khakimov Shodievich	Shukhrat	Methods of studying the military servant and the military team	49
N.Z.Jumayev		Raqamli davrda ijtimoiy media va sun‘iy intellektning yoshlar ruhiy salomatligiga ta’siri	56
Sharopov Suxrob Shodi o‘g‘li		Talabalarni kognitiv va metakognitiv kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik-psixologik mexanizmlari	60
Boboqulova Komil qizi	O‘g‘iloy	Shaxslararo manipulyatsiya va nazorat mexanizmlari: emotsional ekspluatatsiyaning psixologik asoslari	64
Saidova Nu‘monovna	Nodira	Yoshlar kreativ va tanqidiy fikrlashini rivojlantirishda pedagogik psixologiyaning roli	68
Bobojonova Husniddin qizi	Dilnura	Dezadaptatsiyalashgan o‘smirlarda adaptatsiya jarayoni rivojlanishining ijtimoiy-psixologik mexanizmlari	73
Абдужабборов Тохиржон Курбанович		Особенности течения и лечения atopического дерматита в зависимости от возраста по данным наблюдений в андижанской области	78

Xolmuradov Musurmon Avlaqulovich Narzullayeva Iroda Jaloliddin qizi	Tijorat banklarida investitsiyalarni jalb etishda xorij tajribasi	82
Nurmuxammedova Nilufar Alijon qizi Temirova Mashhuraxon Muhammadaminovna	O‘zbekistonda bozor iqtisodiyotiga o‘tish bosqichida xotin-qizlar liderlik faoliyatini rivojlantirishning huquqiy asoslarining mustahkamlanishi	89
Maxmudova Zulfiya Mexmonovna	Qo‘riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligini takomillashtirishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari	92
Sanoyeva Mohigul Odil qizi	Klassik pedagogik merosni modernizatsiya qilishning zamonaviy talablari va ularni ta’lim amaliyotiga joriy etish mexanizmlari	103
Xolmirzayeva Mushtariybegim U. Abdullayev	Bobi oliy: usmonli davlatining boshqaruv markazi va evolyutsiyasi	107
Dilmurodov Elyorjon Ilg'or o'g'li	Civil society and globalization: the harmony of national values and modern trends	110
Eshpo'latova Xilola Davron qizi	Fransuz tilini o'rganish jarayonida audiovizual materiallar yordamida talabalarning og'zaki nutqini rivojlantirish	116
Abdusalimova Zukhraxon Bakhtiyor qizi	Teaching methodology of the uzbek language for the foreign students	119
Abdullayeva Dildora Muhiddin qizi	Frazeologik sinonimlarning struktur turlari	122
Panaeva Sarbinaz Uzaqbergenovna	Insonlar orasida fabbing (phubbing) holatining paydo bo‘lishi va uning ijtimoiy-psixologik oqibatlarini	125
Toshturdiyev Nurbek Nurali o‘g‘li	Jadid ziyolilarining hayot tarzi va ijtimoiy mas’uliyat hissi: ma’rifat va fidoyilik omillari	130
Uzoqova Gulzoda	Konstitutsiya – erkin va farovon hayot garovi	134
Xilola Xolikova Gulamovna, Siroj Nematov G‘ulom o‘g‘li,	Maktab muhitining o‘quvchilar emotsional holatiga psixologik ta’siri	137
Sultonmurod Mamasoliyev Olimjon o‘g‘li	Psychological benefits of gamified bilingual learning: a meta-analysis of motivation and well-being	141
Qodriqulova Fotima Ulug‘bek qizi	Azot fiksatsiyasi va innovatsiyalar: yasmiq yetishtirishning yangi bosqichi	146
Kurbanova Shukurjon Yeldashbayevna	Turkiy adabiyotda shaxs kamoloti: Hofiz Xorazmiy didaktik qarashlari misolida pedagogik model	150
Obidova O.	Ta’lim psixologiyasi nuqtayi nazaridan zamonaviy pedagogik texnologiyalarning ta’siri	154
Xasanova Nazokat Shavkatbek qizi	Inson huquqlarini xalqaro himoya qilish mexanizmlari	159
Abdug‘ofurov Muhammadqodir	Milliy me’morchilik uslublarida zamonaviylik va restavratsiya muammolari	163

Olimova Sarvara Sobitxon qizi		Nogironligi bo'lgan shaxslarning kutubxonalar orqali ijtimoiy integratsiyasi va madaniy hayotga qo'shilishi	166
Jamaldinov Azimjanovich	Sarvar	Raqamli ta'lim jarayonlarini o'rgatishning bo'lajak pedagoglar tarbiyaviy faoliyatini rivojlantirishdagi ahamiyati	171
Olimova Sarvaraxon Sobitxon qizi		Sensorinevral eshitish nuqsoniga ega bolalarda rivojlanish dinamikasi: tibbiy va pedagogik qarashlar	176
Mamatqulov Botir		The interpretation of personal tragedy in the short stories of nazar eshonqul	181
Bobokalonov Ostonovich	Rajab	Tibbiy terminlarda lisoniy lakuna hodisasi	188
Murodjonova Dilzoraxon qizi	Tolibjon	“Tolerantlik” tushunchasining mazmun mohiyati	191
Iskandarov Abdug'aniyevich	Sherzod		
Туйбаева Бахтияровна	Саида	Психологические механизмы самозащиты студентов	194
Tursunbayeva Durdonaxon qizi	Adxamjon	Atrof-muhitni muhofaza qilishning zamonaviy konsepsiyalari: muammo va yechimlar	198
Ismoilova Saidali qizi	Zulayho	Umumta'lim maktablarida xulqi og'ishgan o'quvchilarning shaxs xususiyatlarini kompleks diagnostika qilish	203
Masharipova Rahimovna	Saida	Zamonaviy oilalarda emotsional intellektni boshqarishning ijtimoiy- psixologik mexanizmlarini ishlab chiqish	208
Abdujobborova Rayhona Adhamjonqizi		Xotira turlaridan qanday qilib samarali foydalanish kerak.o'quvchilar uchun praktik tafsiyalar	212
Arslanova Aleksandrovna	Dilnoza	Nutqiy rivojlanish bilan mantiqiy fikrlash o'rtasidagi bog'liqlik: lingvistik kompetensiya.	216
Mirzayev Xasanjon o'g'li	Ismoiljon		
Xasanova Kumushbek qizi	Aziza	Davlat tili taraqqiyoti: muammo va yechimlar	219
Xolboyev Axmadillo o'g'li	Izzatillo	Talabalarning akademik muaffaqiyatiga ta'sir etuvchi psixologik omillarning tahlili: o'zini- o'zi tartipka solish strategiyalari	223
Кабулов Толыбаевич	Саулат	Основные принципы и теория преподавания русскому языку и литературе	226
Saitova Komila G'ulom qizi		Stressga chidamlilikning psixologik determinantlari: ong, iroda va emotsional o'zini boshqarishning o'zaro aloqasi	231
Ro'ziyeva Sitora qizi	Sitora Odil	Nega ingliz tili dunyo tili hisoblanadi?	234
To'ychiyeva Sherquzi qizi	Madinaxon	Mustaqil ta'lim metodlarining o'quv motivatsiyasiga ta'siri	237
Murodjonova Dilzoraxon qizi	Tolibjon	Kimyoning kriminalistikadagi o'rni	240